

Oponentský posudek na bakalářskou práci Veroniky Srbové, Na kresách. „Hraničářský román“ Františka Sokola-Tůmy v kontextu vývoje české společnosti ve Slezsku prvních desetiletí 20. století, Praha 2012, 82 s.

Zvolené téma historické analýzy rozsáhlého pětidílného románu „Na kresách“, jehož autorem byla významná osobnost severomoravského regionu prvních decenií 20. století František Sokol-Tůma, považuji pro písemnou část závěrečné atestace bakalářského studia za velmi vhodnou. „Hraničářský román“ jako literární žánr měl kromě funkce edukativní a zábavné výraznou funkci agitační a mobilizační odrážející dobové konsekvence, již autoři přikládali často větší váhu než estetickým kvalitám a umělecké hodnotě díla. (To ostatně akcentoval v jednom ze svých vyjádření i Sokol-Tůma.) Zkoumaná práce tak poskytuje obraz nacionálních problémů stýkání a potýkání Čechů, Němců, Poláků a Židů i proměn sociální struktury rakouského, resp. českého Slezska zkoumaného období.

Úvod má logickou stavbu, kde oceňuji solidní znalost moderní i starší literatury k dané problematice, ať se již týká osobnosti Františka Sokola-Tůmy jako takové, některých dílčích otázek jeho tvorby (jako naturalismu, typických schémat románů či postoje k Židům), nebo komparace českého a německého „románu z pohraničí“. Jako pramen posloužilo především literární dílo Sokola-Tůmy, jeho pozůstalost a vzpomínky spolupracovníků. Právě vzpomínky dokládají, že František Sokol-Tůma své okolí dokázal zaujmout a byl vcelku oblíbený, bezděčně v nich však prosakují i negativa a doplňují obraz do žádoucích kontur.

Rozčlenění předloženého textu je vhodně koncepčně promyšlené s patřičným propojením jednotlivých segmentů. Práci zahajuje nástin hospodářských a sociálních poměrů ve Slezsku na přelomu 19. a 20. století opřený o nejnovější historiografická díla syntetického charakteru a zaměřený na celkový ekonomický rozvoj Ostravska v 19. století, zemědělství v rakouském Slezsku tohoto období, na demografické ukazatele regionu v 19. a na počátku 20. století a na sociální strukturu obyvatel Ostravy se završením v naznačení dalšího vývoje uvedených aspektů koncem první světové války a po vzniku Československé republiky. Tato kapitola ukazuje schopnost autorky úsporně pracovat s relevantní odbornou literaturou a je vhodným vstupem do dalšího děje, neboť F. Sokol-Tůma standardně hledal pro své literární dílo inspirace v konkrétních prostředích tohoto kraje.

Vlastnímu životopisu Františka Sokola-Tůmy je věnována adekvátní pozornost, přičemž jeho sepsání ulehčila existující biografie z pera literárního vědce a zároveň představitele ruralismu a naturalismu v české literatuře Vojtěcha Martínka. Kol. Srbová však

životopis obohatila o řadu postřehů, které osobnost Sokola-Tůmy ukazují plastičtěji a vyváženěji, než bylo dosud zvykem.

Po zdařilém entrée následuje vlastní jádro bakalářské disertace, tj. představení a rozbor románu „Na kresách“ v širším kontextu. Stěžejní kapitolu zahajuje nástin literární tvorby Františka Sokola-Tůmy, jež se v první řadě zaměřuje na jeho romány. Tématicky jsou členěny na romány sociální a romány vlastenecké, přičemž obě roviny se v jeho díle prolínají a zároveň se řadí k autorům románů „hraničářských“. Vhodně je upozorněno na stěžejní znaky stylu Sokola-Tůmy, tzn. na zálibu v kontrastech, milostných zápletkách či přítomnost rozsáhlých poučných a vysvětlujících pasáží, které pojednávají o národnostních a sociálních poměrech ve Slezsku i o konkrétních technických záležitostech, např. o těžbě uhlí. (Zdá se ovšem, že poněkud přeháněl kvantitativní stránku své tvorby – např. u jednoho z nich devět dílů v osmi knihách o 3 000 stranách nepochybně svědčí o menším promyšlení kompozice a syžetu i o jistých rysech „grafomanství“. Přexponovaný rozsah románů je jinak vysvětlitelný zejména tehdy, pokud byly – samozřejmě za honorář – nejprve uveřejněny v některém periodiku.) Doplnkem literárního odkazu Sokola-Tůmy jsou divadelní hry a proslovy v písemné podobě.

U románu „Na kresách“ se autorka nejprve zabývá podnětem k jeho napsání a dále celkem koncizně shrnuje jeho obsah i dějové sekvence. Patrné je, že i když F. Sokol-Tůma postupoval na základě osobní empirie, ne vše věrohodně ověřoval – např. nový učitel platící pití v hostinci, zřetelně neznal relaci učitelských platů či spořitelna (Sparkasse) ve Frýdku hradí dluhy v raiffeisence, rád bych viděl, jak by takový postup zhodnotily revizní orgány Svazu německých spořitel.

Skutečným badatelským přínosem jsou následující partie, které považuji za velmi zdařilé a v některých částech za objevné. Především se jedná o typologizaci postav díla, kde došlo k vytýčení archetypů osobností, ať již pozitivních či negativních. Určité připomínky mám pouze u typu „tradičního českého sedláka“, kde bych v případě Firkušného více akcentoval jeho nekatolictví, toleranci a písmáctví (vzdělanost), obdobně jako nebude náhodou u lokality Bučina a jejího rozkvětu zmiňováno „evangelické jádro obce“ (viz hrdość autora na virtuální „husitské předky“ z jižních Čech). Dále „osvícený kněz“ menší odvahy a statečnosti se spíše jeví být „starovlastencem“, čili vlastencem starého typu, téměř balbínovského ražení, „nadučitel“ je kromě „přísluhovače germanizace“ i typem „šéfa“ neschopného profesně i neúspěšného jinak, a proto závistivého a nepřejícího.

Příliš idealizovaný mi připadá přerod „slečny z fary“ v „příkladnou selku“, kde si Sokol-Tůma evidentně neuvědomoval, co všechno musela taková „vzorná selka – hospodyně“

zvládnout a jak musela být na své úkoly připravena. Pozoruhodně je potom vykreslen „obraz druhého“ s negativními stereotypy Němců a němečtí, Židů a Poláků a zpracována sonda, která ukazuje, že román „Na kresách“ byl čtenářsky poměrně atraktivní a F. Sokol-Tůma byl ve své době oblíbeným spisovatelem s nezanedbatelnou klientelou.

Instruktivní závěr přesvědčivě dokládá, že studovaný román byl koncipován jako varovný příklad a návod jak postupovat při řešení národnostních problémů ve Slezsku. (Nemyslím ovšem, že ve zmiňované Bučině by lidé byli „nezatížení tradicionalismem“, jak s tím ostatně koresponduje „tradiční český sedlák – Firkušný“, spíše bych zde spatřoval zdůraznění evangelické tradice českých bratrů ideově vycházejících z kořenů reformace, jež se poprvé úspěšně projevila v českých zemích). Plně souhlasit pak lze se zásadní tezí, že František Sokol-Tůma: „technickou a sociální modernizaci spojil s nacionální emancipací českého národa ve Slezsku a popsal zrod českého kapitálu, který je podle něj klíčem k nezávislosti Čechů“. Předložená práce je vybavena odpovídajícím seznamem literatury a pramenů (nejenom archivních), poznámkovým aparátem a dvěma obrazovými přílohami.

Celkově je bakalářská disertace kol. Veroniky Srbové zdařilým a přínosným dílem z oboru moderních hospodářských a sociálních dějin, které s potěšením doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit stupněm výborně.

V Praze, dne 26. srpna 2012

Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.